

Syntactic and Semantic Analysis of the "Xâstan" Verb in Persian (A Corpus - based Analysis in Role and Reference Grammar Framework)

Vol. 15, No. 4, Tome 82
pp. 237-273
September & October
2024

Parisa Najafi¹ & Jalal Rahimian^{*2}

Abstract

The Persian verb "xâstan" exhibits a dual nature, functioning both as an auxiliary verb and a lexical verb. As a lexical verb, it conveys a range of meanings expressed through various syntactic structures. This research delved into the syntactic and semantic aspects of the mentioned verb in different constructions. The authors proposed that Role and Reference Grammar (RRG), with its focus on complex structures, could provide a comprehensive framework for analyzing the constructions under consideration. RRG conceptualizes complex structures based on "Interclausal Relations Hierarchy", which comprises two syntactic and semantic continua. The syntactic continuum examines juncture-nexus relations, while the semantic continuum explores the type of semantic relations based on the main predicate. This study endeavored to describe the various applications of the verb "xâstan" within the mentioned framework. Additionally, the research findings were employed to evaluate the tenets of RRG. The findings revealed that, semantically, the verb "xâstan" fell within the categories of psych-action, jussive, and propositional attitude predicates. Syntactically, it manifested in the forms of core cosubordination and core subordination. The data for this research were extracted from the corpus of Hamshahri 2.

Keywords: role and reference grammar, interclausal relations hierarchy, semantics hierarchy, juncture -nexus relations

1

PhD Candidate, Department of Linguistics, Faculty of Literature, Shiraz University, Shiraz, Iran; ORCID ID: <https://www.orcid.org/0000-0003-2633-7958>

² Corresponding Author: Professor, Department of Linguistics, Faculty of Literature, Shiraz University, Shiraz, Iran; Email: jrahimian@rose.shiraz.ac.ir, ORCID ID: <https://www.orcid.org/0000-0003-2280-9508>

1. Introduction

The Persian verb "xâstan" exhibits a multifaceted nature, encompassing a range of grammatical functions and conveying a spectrum of interconnected meanings. Due to its versatile nature, this verb has garnered significant attention in linguistic studies not only in Persian but also in other languages. It is observed that the verb "xâstan" in Persian contributes to the formation of diverse structural and semantic constructions. Accordingly, the present study aimed to delve into this verb within the framework of Role and Reference Grammar (RRG). To achieve this objective, we began by examining the syntactic and semantic dimensions of the verb followed by an evaluation of interclausal relations hierarchy based on the research findings. A distinctive aspect of this research lies in its simultaneous consideration of both syntactic and semantic levels, along with elucidating the interplay between these two levels within the constructions under investigation. Ultimately, the central research questions guiding this study were as follows:

1. How are the syntactic and semantic representations of the various types of the verb "xâstan" in Persian characterized?
2. Do the research findings support or contradict the interclausal relations hierarchy?

2. Literature Review

Previous research primarily focused on the role of the verb "xâstan" as both an auxiliary verb (expressing future tense) and a lexical verb that conveyed modal meanings alongside the concept of "wanting" or "desiring." In this context, Dixon (1995, 2002, 2005) categorized this verb as a secondary verb. Secondary verbs function as modifiers for primary verbs and maintain a grammatical relationship with them. In Example 1, the verb "xâstan" describes the participant's mental state regarding the performance of an action, while also directly relating to the primary verb *goftan* in representing

grammatical categories, such as tense and negation.

Example 1: *nemixaham raje be ehsasatam doruogh beguyam.*

I don't want to lie about my feelings.

Other studies considered its modal (volitional) role, classifying it as a modal verb that formed a complex predicate with the verb expressing the main event (Bruno, 2016; Corral Esteban, 2016; Nolan, 2012; Labutis, 2002). Additionally, in semantic classifications of complement-taking verbs, it fell under the category of desiderative verbs (Noonan, 2007; Cristofaro, 2003).

Beyond the roles previously mentioned for "xâstan", this verb could also express future tense and was equivalent to the English verb "will." Van Lennep and LaPolla (1997, p. 41) acknowledged that there were two perspectives on "will" in English: 1) Considering it a modal verb expressing intention or will, while simultaneously indicating future tense; and 2) Viewing it as an auxiliary verb solely indicating future tense. Ultimately, they adopted the latter perspective in their analysis.

Moezipour (2020) categorized the Persian verb "xâstan" as a transitive lexical verb that could also function as an auxiliary (modal) verb expressing volitional modality and appearing in the periphrastic future tense. Based on Role and RRG, he argued that the verb "xâstan" served as a definite (auxiliary) verb in a simple single-clausal construction to refer to the future tense. Davari and Naghzooy (2016) conducted a synchronic study examining the evolution of the verb "xâstan." They proposed that during the Middle Persian period, this verb functioned as a modal verb, while also carrying the lexical meanings of "request" and "desire". Additionally, evidence from this period suggested another usage of "xâstan" in the sense of "to summon," which further contributed to its modal interpretation due to the inherent grammatical concepts of "request" and "command". In essence, the verb's trajectory reflected a transition from a lexical verb with the

concepts of request, command, and compulsion to the concept of volition and then the concept of future. Other relevant studies included Lenepveu (2010), Jahani (2008), Ghafar Samar & Bhatia (2017), Anoushe (2018), Sabzevari (2004), and Mirza'ie (2021).

3. Methodology

This research employed a descriptive-analytical approach to investigate the data. The authors believed that hypothesis testing should be based on empirical and objective evidence, meaning that the criterion for correctness or incorrectness is concrete and practical evidence rather than linguistic intuition. Therefore, the corpus of Hamshahri 2 (Al-e Ahmad et al., 2009) served as the foundation for data extraction. The corpus comprised 150 million words and consisted of various cultural, literary, political, scientific, and social genres from the years 1367 to 1387 (1988-2008). Using computer programs, all occurrences of the verb "xâstan" in the corpus were extracted, totaling 109,094 instances. From this number, 1092 instances were randomly selected and analyzed.

4. Results

This research endeavored to examine the various applications of the verb "xâstan" in Persian within the framework of Role and Reference Grammar (RRG), using the corpus of Hamshahri 2. Based on the semantics of the predicate of "xâstan" in different constructions, the existence of 3 types of semantic relationships was established: psych-action, jussive, and propositional attitude. Data analysis revealed that psych-action and jussive constructions exhibited a core cosubordination relationship in the syntactic dimension based on the juncture-nexus relation, while propositional attitude constructions exhibited a daughter core subordination relationship. Additionally, the verb "xâstan" possessed a grammatical function and

therefore served as an operator. This operator functioned as an auxiliary verb expressing future tense and perfect aspect. In the interclausal relations hierarchy, the constructions under investigation were arranged as follows: psych-action < jussive < propositional attitude. The research findings demonstrated that the aforementioned sequence in the interclausal relations hierarchy was valid and the Persian language data regarding the constructions involving the verb "xâstan" corroborated the iconicity inherent in the interclausal relations hierarchy.

[DOI: 10.48311/LRR.15.4.237]

[DOR: 20.1001.1.23223081.1401.0.0.168.0]

[Downloaded from lrr.modares.ac.ir on 2025-05-12]

دوماهنامه بین‌المللی

د ۱۵، ش ۴ (پیاپی ۸۲)، مهر و آبان ۱۴۰۳، صص ۲۳۷-۲۷۳

مقاله پژوهشی

<http://dorl.net/dor/20.1001.1.23223081.1401.0.0.168.0>

بررسی نحوی و معنایی فعل «خواستن» در زبان فارسی: (تحلیلی پیکره‌بنیاد در چارچوب دستور نقش و ارجاع)

پریسا نجفی^۱، جلال رحیمیان^{۲*}

۱. دانشجوی دکتری زبان‌شناسی، گروه زبان‌شناسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

۲. استاد زبان‌شناسی، گروه زبان‌شناسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۷/۰۳/۰۹

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۲/۰۶

چکیده

فعل «خواستن» در زبان فارسی دارای ماهیتی دوگانه است، به گونه‌ای که می‌تواند هم‌زمان به‌عنوان فعل کمکی و فعل واژگانی به‌کار رود. «خواستن» در مقام فعل واژگانی مبین معانی مختلفی است که در قالب ساختارهای متفاوتی نیز بیان می‌شود. بر این اساس، هدف پژوهش حاضر بحث و بررسی ابعاد نحوی و معنایی این فعل در ساختارهای مختلف است. نگارندگان معتقدند که دستور نقش و ارجاع با رویکردی که به مطالعه ساختارهای مرکب دارد، می‌تواند از عهده توصیف همه‌جانبه ساختارهای مورد نظر برآید. در این دستور ساختارهای مرکب براساس «سلسله‌مراتب میان‌بندی» تبیین می‌شوند. سلسله‌مراتب مذکور خود متشکل از دو پیوستار نحوی و معنایی است. در بُعد نحوی روابط الحاق - پیوند مد نظر هستند و در پیوستار معنایی نوع روابط معنایی براساس محمول اصلی مطرح است. در همین راستا تلاش شد که انواع کاربردهای فعل «خواستن» براساس سلسله‌مراتب توصیف شوند و از این رهیافت نیز مفروضات دستور نقش و ارجاع بر مبنای یافته‌های پژوهش آزموده شوند. برخی یافته‌ها حاکی از آن است که فعل «خواستن» به جهت معنایی در زمره محمول‌های روان - کنش، سببی امری و نگرش گزاره‌ای جای می‌گیرد و در بُعد نحوی نیز در قالب هم‌وابستگی مرکزی و ناهم‌پایگی مرکزی بروز می‌یابد. گفتنی است داده‌های پژوهش حاضر برگرفته از پیکره همشهری ۲ هستند.

واژه‌های کلیدی: دستور نقش و ارجاع، سلسله‌مراتب روابط میان‌بندی، سلسله‌مراتب معنایی، روابط الحاق - پیوند.

Email: jrahimian@rose.shirazu.ac.ir

* نویسنده مسئول مقاله:

۱. مقدمه

فعل «خواستن» در زبان فارسی دارای نقش‌های دستوری متنوع و مبین معانی متفاوت (اما به هم مرتبط) است. این فعل نه تنها در زبان فارسی بلکه در دیگر زبان‌ها نیز به دلیل ماهیت چندگانه خود محور مطالعات زیادی قرار گرفته است. یکی از کاربردهای شناخته شده این فعل در ساخت آینده است، مانند *خواهم رفت* که بیشتر نیز در گونه نوشتاری و رسمی استفاده می‌شود و در گونه گفتاری عمدتاً از زمان حال برای بیان رویدادی در آینده استفاده می‌شود. علاوه بر نقش آینده‌نمایی، این فعل می‌تواند نقش محمول را در جمله ایفا کند، مانند مثال‌ها (۱) تا (۳):

۱. حتی هفته قبل از ارتکاب قتل، از پدرم خواستم با آن‌ها برخورد کند.

۲. ما نمی‌خواهیم تقصیرها را متوجه سازمان خاصی کنیم.

۳. دولت بوش می‌خواهد که تمرکز اجلاس بر ایران باشد.

معتقدیم محمول *خواستن* در هر یک از مثال‌های مذکور مبین مفاهیم متفاوتی است به گونه‌ای که در مثال (۱) این فعل، خواست مشارک را برای انجام یک رویداد توسط مشارک دیگر را بیان می‌کند، یعنی گونه‌ای از ساخت‌های سببی^۱ است که در آن سبب‌ساز^۲ با ابزار زبانی سبب‌پذیر^۳ را وادار به انجام کاری می‌کند. در مثال (۲) محمول *خواستن* حالت ذهنی مشارک را در قبال انجام کنش یا رویدادی نشان می‌دهد و در مثال (۳) نیز فعل مذکور مبین باور و اعتقاد کلی مشارک نسبت به انجام کنش/ رویداد توسط مشارک دیگر است.

از مباحث عنوان‌شده چنین برمی‌آید که فعل «خواستن» دارای معانی متنوعی است که به اقتضای هریک نیز بازنمایی ساختاری متفاوتی می‌تواند داشته باشد. در همین راستا در پژوهش حاضر به بحث و بررسی این فعل در زبان فارسی می‌پردازیم. به نظر می‌رسد دستور نقش و ارجاع^۴ (Van valin, 2005; Van valin & Lapolla, 1997) با قابلیت‌هایی که دارد ظاهراً برای توصیف ساخت مورد بحث در مقاله حاضر مناسب به نظر می‌رسد. این دستور در خصوص ساخت‌های مرکب چارچوبی ارائه می‌دهد که «سلسله‌مراتب روابط میان‌بندی»^۵ نام دارد و از جهانی‌های آن محسوب می‌شود. این سلسله‌مراتب براساس رابطه تصویرگونگی^۶ بنا

نهاده شده است و مبین آن است که ساخت‌هایی که دارای هم‌بستگی زیادی به جهت معنایی هستند در قالب ساخت‌های نحوی مستحکم‌تری ابراز می‌شوند. این سلسله‌مراتب خود متشکل از دو پیوستار است. در یک سمت پیوستار انواع روابط معنایی بین ساخت‌های مرکب وجود دارد، و در سمت دیگر انواع روابط نحوی میان ساخت‌های مرکب مشاهده می‌شود. اصل کلی بر آن است که هر رابطه معنایی دارای یک ساختار نحوی متناظر است، اما این اصل همیشه در همه زبان‌ها لزوماً ثابت نیست، چراکه ممکن است یک رابطه معنایی در قالب چندین رابطه نحوی بیان شود، یا در زبانی برخی روابط مفروض وجود نداشته باشد. همان‌گونه که پیش‌تر نیز بیان شد، به نظر می‌رسد فعل خواستن در زبان فارسی به ایجاد ساخت‌های متنوعی به جهت ساختاری و معنایی منجر شود، بر این اساس در جستار حاضر تلاش بر این است که براساس مفروضات دستور نقش و ارجاع به بحث پیرامون این فعل بپردازیم و در این راستا نخست به بررسی ابعاد نحوی و معنایی آن پرداخته و در گام بعدی برآنیم که سلسله‌مراتب میان‌بندی را براساس یافته‌های پژوهش محک زنیم. جنبه متمایزکننده پژوهش حاضر از دیگر پژوهش‌های مشابه، توجه هم‌زمان به دو سطح نحو و معناشناسی و نیز تبیین چگونگی تعامل دو سطح مذکور در ساخت‌های مورد نظر است. درنهایت پرسش‌های اصلی جستار حاضر بر موارد زیر استوار است:

۱. بازنمایی نحوی و معنایی انواع فعل «خواستن» در زبان فارسی به چه صورت است؟
۲. یافته‌های پژوهش در جهت تأیید سلسله‌مراتب میان‌بندی عمل می‌کنند یا ناقض آن هستند؟

در پژوهش حاضر جهت بررسی داده‌ها از روش توصیفی - تحلیلی بهره خواهیم برد. معتقد هستیم که اثبات فرضیه‌ها باید براساس داده‌های تجربی و عینی باشد، یعنی معیار درستی یا نادرستی، شواهد عینی و کاربردی است نه شم زبانی. به همین جهت پیکره نوشتاری همشهری ۲ (AleAhmad et al., 2009) اساس استخراج داده‌ها قرار گرفت. پیکره دربردارنده ۱۵۰ میلیون واژه و متشکل از ژانرهای مختلف فرهنگی، ادبی، سیاسی، علمی، اجتماعی و غیره از سال ۱۳۶۷ تا ۱۳۸۷ است. در ادامه با استفاده از برنامه‌های رایانه‌ای تمام وقوع‌های «خواستن» در پیکره مذکور به تعداد ۱۰۹۰۹۴ مورد استخراج شد. از این تعداد براساس نمونه‌گیری تصادفی ۱۰۹۲ مورد انتخاب و مبنای تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در ادامه نخست به ارائه پیشینه‌ای کوتاه از مطالعات

انجام شده پیرامون موضوع پژوهش حاضر می‌پردازیم، و در بخش (۳) مبانی دستور نقش و ارجاع را تا آنجا که به مطالعه حاضر مربوط می‌شود توضیح خواهیم داد. بخش (۴) به تجزیه و تحلیل داده‌ها اختصاص دارد و در نهایت نیز در بخش (۵) نتیجه حاصل از یافته‌های پژوهش ارائه خواهد شد.

۲. پیشینه پژوهش

در بخش حاضر نگاهی اجمالی بر مطالعات انجام شده پیرامون فعل خواستن خواهیم داشت. پژوهش‌ها به‌طور کلی بر نقش این فعل به‌عنوان فعلی کمکی (مبین زمان دستوری آینده) و فعلی واژگانی تمرکز داشته‌اند که هم‌زمان با مفهوم در طلب/خواستار بودن افاده مفاهیم وجهیتی نیز می‌نماید. در این حین، دیکسون (2005, 2002, 1995) این فعل را در دسته فعل‌های ثانویه^۷ قرار می‌دهد. فعل‌های ثانویه نقش توصیف‌گر را برای فعل‌های اولیه^۸ ایفا می‌کنند و با فعل اولیه دارای ارتباط دستوری هستند. در مثال (۴)، فعل خواستن نوع وضعیت ذهنی مشارک را در رابطه با انجام عملی توصیف می‌کند و از طرفی نیز به جهت بازنمایی مقوله‌های دستوری چون زمان و نفی با فعل اولیه «گفتن» ارتباط مستقیم دارد.

۴. نمی‌خواهم درباره حسم دروغ بگویم.

در برخی پژوهش‌ها نیز نقش وجهیت‌نمایی (اراده) آن مورد نظر بوده است و از این حیث در زمره فعل‌های وجهی^۹ دسته‌بندی شده است که با فعلی که مبین رویداد اصلی است تشکیل یک محمول پیچیده^{۱۰} می‌دهند (Bruno, 2016; Corral Esteban, 2016; Nolan, 2012; Labutis, 2002). همچنین در تقسیم‌بندی‌های معنایی که از انواع فعل‌های متممی^{۱۱} ارائه شده است در طبقه فعل‌های تمنایی^{۱۲} جای می‌گیرد (Noonan, 2007; Cristofaro, 2003). علاوه بر نقش‌هایی که تاکنون برای «خواستن» بیان شد، این فعل می‌تواند مبین زمان دستوری آینده نیز باشد و در زبانی مانند انگلیسی برابر *will* قرار می‌گیرد. ون لین و لاپولا (1997, p. 41) اذعان دارند که می‌توان دو دیدگاه پیرامون *will* در انگلیسی اتخاذ کرد: ۱. تلقی این فعل به‌عنوان یک فعل وجهی که مبین قصد یا نیت^{۱۳} است که هم‌زمان نیز نشان‌گر زمان آینده است؛ و ۲. در نظر گرفتن این

فعل به‌مثابه یک فعل کمکی که تنها مبین زمان آینده است، در نهایت نیز در تحلیل‌های خود دیدگاه دوم را در پی می‌گیرند.

معزی‌پور (۱۳۹۹) فعل «خواستن» در زبان فارسی را یک فعل واژگانی متعدی می‌داند که هم‌زمان نیز می‌تواند در جایگاه یک فعل کمکی (وجهی) افاده وجهیت اراده^{۱۴} کند و همچنین در صرف آینده ترکیبی^{۱۵} ظاهر شود. ایشان در مطالعه‌ای بر مبنای دستور نقش و ارجاع چنین بیان می‌دارند که فعل «خواستن» به‌عنوان یک فعل معین (کمکی) در یک ساخت ساده تک‌بندی ظاهر و برای ارجاع به زمان آینده استفاده می‌شود. این فعل به‌عنوان هسته تصریفی در ساخت آینده تلقی می‌شود. برای مثال در ترکیب «خواهیم دید» فعل *خواستن* به‌عنوان هسته تصریفی در مجاورت هسته واژگانی «دیدن» قرار می‌گیرد و با هم تشکیل یک هسته مرکب می‌دهند. ماهوتیان^{۱۶} (1997, p. 238) چنین می‌گوید که ساخت آینده با فعل *خواستن* (ستاک حال از فعل *خواستن/خواه* + شناسه فعلی از زمان حال که با فاعل مطابقت دارد + ستاک گذشته سوم شخص از فعلی که به آن اشاره می‌شود) به ندرت در مکالمه استفاده می‌شود و منحصر به زبان رسمی است. در فارسی محاوره‌ای زمان آینده با زمان حال نشان داده می‌شود مانند، *بارون میاد* و در صورت نیاز نیز از یک ساخت قیدی استفاده می‌شود مانند، *فردا بارون میاد*. داوری و نغزگوی کهن (۱۳۹۵) طی مطالعه‌ای هم‌زمانی^{۱۷} به چگونگی تکوین فعل «خواستن» می‌پردازند. ایشان معتقدند که در دوره میانه این فعل به‌صورت فعل وجهی کاربرد داشته و همچنین حامل معانی واژگانی «طلب» و «میل» بوده است. همچنین در این دوره شواهدی از کاربرد دیگر «خواستن» در معنای «به حضور فراخواندن» دیده می‌شود که به خوانش وجهی از این فعل نیز منجر می‌شود، زیرا در خود مفاهیم دستوری چون «تقاضا» و «امر» را دارد. در واقع در سیر تطور این فعل، از یک «فعل واژگانی به فعلی با مفاهیم تقاضا، امر، و اجبار به سوی مفهوم اراده و سپس مفهوم آینده» روبه‌رو هستیم. نویسندگان در تعریف فعل *خواستن* چنین بیان می‌دارند که: «فعل "خواستن" در فارسی امروز، هم‌زمان با نقش دستوری زمان‌نمایی، فعلی واژگانی است که بر طلب کردن چیزی دلالت می‌کند». ایشان بر نوع متمم فعل *خواستن* تأکید داشته و در این راستا انواع متمم فعل *خواستن* را به دو نوع «عینی/ فیزیکی» و «رویدادی/ کنشی» تقسیم می‌کنند و برای نوع نخست مثال (۵) و نوع دیگر

مثال‌های (۶) و (۷) را مطرح می‌کنند:

۵. خیال می‌کنی خشکه‌پزی کم سرمایه می‌خواهد؟ تنور می‌خواهد، منبر می‌خواهد، تغار می‌خواهد، سنگ می‌خواهد، هزار جور کوفت و ماشرای دیگر می‌خواهد (داوری و نغزگوی‌کهن، ۱۳۹۵).

نویسندگان چنین بیان می‌دارند که هرگاه متمم فعل «خواستن» از یک عنصر عینی، ملموس و فیزیکی به یک رویداد یا کنش میل کند، فعل مذکور از معنی واژگانی خود تهی شده و به سمت معانی دستوری سوق پیدا می‌کند و «دیگر بار معنایی گزاره را به‌عنوان فعل اصلی بر عهده ندارد و این بار معنایی از سوی فعل دیگر که رویداد اصلی را بیان می‌کند رمزگذاری می‌شود».

۶. از زور خجالت می‌خواستم به زمین فرو بروم (داوری و نغزگوی‌کهن، ۱۳۹۵).

۷. آیا داستان‌ها دیگر قدرتی برای برانگیختن و تکان دادن ما در آینده خواهند داشت؟ (داوری و نغزگوی‌کهن، ۱۳۹۵).

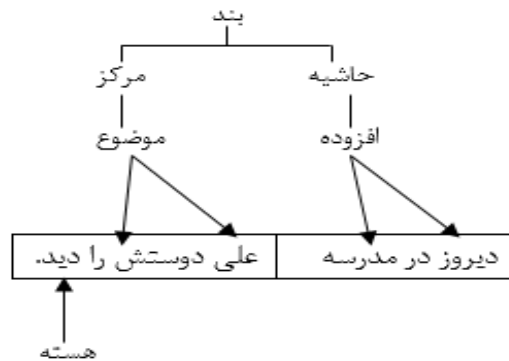
در هریک از مثال‌های (۶) و (۷) فعل *خواستن* مفاهیم دستوری چون زمان آینده و وجهیت اراده را به ساخت منتقل می‌کند که خود مبین معین بودن (کمکی بودن) فعل مذکور در ساخت‌های مورد نظر است.

از دیگر مطالعات مرتبط با پژوهش حاضر می‌توان به لنفیو^{۱۸} (2010)، جهانی^{۱۹} (2008)، غفارثمر و باتیا^{۲۰} (2017)، انوشه (۱۳۹۷)، سبزواری (۱۳۸۳) و میرزایی (۱۴۰۰) غیره اشاره داشت.

۳. دستور نقش و ارجاع

یکی از نظریه‌های مهم در دستور نقش و ارجاع «ساخت لایه‌ای بند»^{۲۱} است که دارای بنیان‌های معناشناختی است و براساس آن تجزیه و تحلیل انواع ساخت‌های زبانی صورت می‌گیرد. اجزای اصلی در ساخت لایه‌ای بند شامل: (۱) هسته^{۲۲} که محمول^{۲۳} را در خود جای می‌دهد، (۲) مرکز^{۲۴} که شامل محمول است به همراه موضوع‌های محمول، (۳) حاشیه^{۲۵} که نقش توصیف‌گر^{۲۶} دارد و جایگاه افزوده‌ها^{۲۷} یا به عبارتی کلی جایگاه غیرموضوع^{۲۸} است و هر لایه نیز دارای حاشیه خاص خود است و درنهایت (۴) بند که شامل مرکز و حاشیه می‌شود. هر

چهار جزء مذکور در زمره جهانی‌های دستور نقش و ارجاع محسوب می‌شوند.

شکل ۱: اجزای ساخت لایه‌ای بند

Figure 1: Components of the Layered Structure of the Clause

واحدهای نحوی به همراه همتای معنایی آن‌ها در جدول ۱ مشاهده می‌شوند:

جدول ۱: رابطه میان سازه‌های نحوی و واحدهای معنایی در ساخت لایه‌ای بند

Table 1: Semantic Units Underlying the Syntactic Units of the Layered Structure of the Clause

واحد نحوی	واحد(های) معنایی
هسته	محمول
موضوع مرکز	موضوع موجود در ساخت معنایی محمول
حاشیه	غیرموضوعها
مرکز	محمول + موضوعها
بند (مرکز+حاشیه)	محمول + موضوعها + غیرموضوعها

دستور نقش و ارجاع در خصوص تحلیل ساخت‌های مرکب رویکردی منسجم دارد که براساس رابطه تصویرگونگی شکل گرفته است. این رویکرد در قالب سلسله‌مراتب میان‌بندی معرفی می‌شود و در شکل ۲ مشاهده می‌شود:

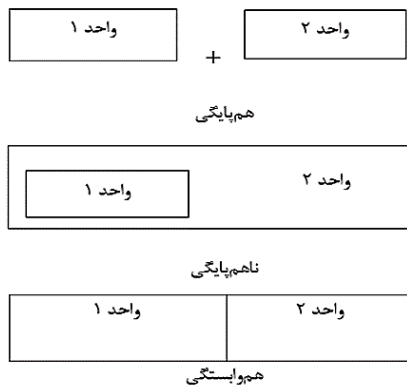

شکل ۲: سلسله‌مراتب روابط میان‌بندی (Van valin, 2005, p. 209)

Figure 2: Interclausal Relations Hierarchy (Van valin, 2005, p.209)

همان‌گونه که در تصویر مشاهده می‌شود، این سلسله روابط میان‌بندی خود متشکل از دو پیوستار نحوی و معنایی است. در این سلسله‌مراتب ساخت‌هایی که دارای هم‌بستگی معنایی

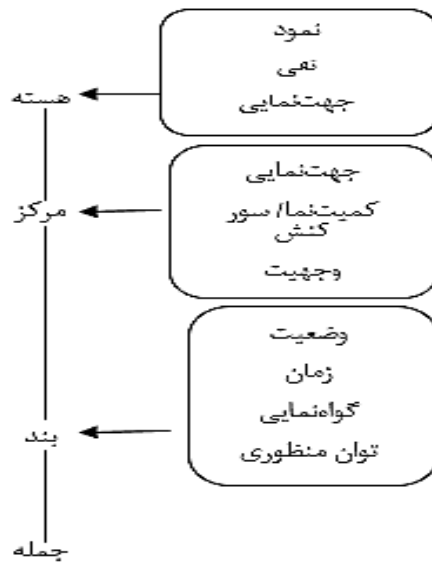
بالایی باشند در قالب ساخت‌های نحوی درهم‌تنیده‌تر و مستحکم‌تری بیان می‌شوند و برعکس. در پیوستار نحوی روابط ساختاری میان سازه‌ها در یک ساخت مرکب مشاهده می‌شود. روابط نحوی یا ساختاری در ساخت‌های مرکب براساس روابط الحاق - پیوند^{۲۹} شکل می‌گیرند. رابطه الحاق به نوع یا ماهیت سازه‌ها اشاره دارد، به عبارتی دقیق‌تر نوع لایه در ساخت مد نظر است. روابط الحاقی شامل ترکیب هسته + هسته، مرکز + مرکز و بند + بند می‌شوند که به ترتیب الحاق هسته‌ای^{۳۰}، الحاق مرکزی^{۳۱} و الحاق بندی^{۳۲} نام دارند. در رابطه پیوند نیز نوع پیوند میان سازه‌ها مدنظر است و شامل پیوندهای هم‌پایگی^{۳۳}، ناهم‌پایگی^{۳۴} و هم‌وابستگی^{۳۵} می‌شود. رابطه هم‌پایگی شامل کنار هم قرارگیری دو سازه متجانس است که در آن‌ها هر سازه می‌تواند عملگرهای^{۳۶} خاص خود را داشته باشد. در ناهم‌پایگی درونه‌گیری یک واحد در واحد اصلی وجود دارد که در آن واحد وابسته می‌تواند موضوع مستقیم مرکز باشد (ناهم‌پایگی دختر^{۳۷}) یا اطلاعات حاشیه‌ای را به ساخت اضافه کند (ناهم‌پایگی افزوده^{۳۸}) و می‌تواند با مرکز اصلی اشتراک عملگر داشته یا نداشته باشد. در هم‌وابستگی نیز دو واحد متجانس کنار هم قرار می‌گیرند، اما الزاماً دارای عملگر مشترک هستند. انگاره کلی روابط پیوندی در جملات مرکب براساس دستور نقش و ارجاع در شکل (۳) نمایان است.

شکل ۳: انواع روابط پیوندی در جملات مرکب

Figure 3: Nexus Relations in Complex Sentences

صحبت از عملگرها به میان آمد و توضیحی درباره آن‌ها ضروری می‌نماید. عملگرها مقوله‌های دستوری مانند زمان^{۳۹}، نمود^{۴۰}، نفی^{۴۱}، وجهیت^{۴۲}، وضعیت^{۴۳}، توان منظوری^{۴۴} (مفهومی برابر با وجه^{۴۵})، جهت‌نمایی^{۴۶} و گواه‌نمایی^{۴۷}، کمیت‌نما/سور کنش^{۴۸} و غیره هستند که لایه‌های گوناگون بند را توصیف می‌کنند. هر سطح از بند، مرکز و هسته عملگرهای خاص خود را دارند، شکل ۴ عملگرهای موجود در هر لایه را نشان می‌دهد:

شکل ۴: عملگرهای در هر لایه از بند (Van Valin, 2005, p. 9)

Figure 4: Operators in Each Layer of the Clause (Van Valin, 2005, p. 9)

پیوستار معنایی موجود در سلسله‌مراتب روابط معنایی نیز براساس نوع محمول اصلی شکل می‌گیرد. در واقع نوع محمول تعیین‌کننده روابط معنایی سازه‌های تشکیل‌دهنده یک ساخت مرکب هستند. پیوستار معنایی براساس چهار سلسله‌مراتب معنایی استوار است که پیش از توضیح آن‌ها باید با برخی مفاهیم معنایی در دستور نقش و ارجاع آشنا شد.

در دستور نقش و ارجاع بازنمایی معنایی ساخت‌ها براساس ساخت منطقی محمول آن‌ها صورت می‌گیرد و در صورتی که محمول فعل باشد، انواع فعل‌ها براساس مفهوم «نوع عمل»^{۴۹} که توسط وندلر^{۵۰} (1967) مطرح می‌شود، به چهار گروه «ایستا»^۱، «حصولی»^۲، «پایان‌محور»^۳ و «فعالیت‌محور»^۴ تقسیم می‌شوند. علاوه بر چهار دسته مذکور، فعل‌های «تکباری»^{۵۵} و «فعالیت‌محور غایت‌مند»^۶ نیز به آن‌ها اضافه می‌شود.

۸. طبقه فعل‌های

الف) فعل ایستا: دانستن، داشتن.

ب) فعل فعالیت‌محور: خوردن، راه رفتن.

پ) فعل تکباری: عطسه کردن، سرفه کردن.

ت) فعل حصولی: منفجر شدن، ترکیدن.

ث) فعل پایان‌محور: ذوب شدن، یادگرفتن.

ج) فعل فعالیت‌محور پایان‌مند: (چیز مشخصی را) خوردن، (به سمت مقصد مشخصی) راه رفتن. همچنین برای نمایش صوری گونه‌های متفاوت نوع عمل در دستور نقش و ارجاع از تجزیه واژگانی^{۵۷} (Dowty, 1997) استفاده می‌شود. در تجزیه واژگانی، فعل‌های ایستا و فعالیت‌محور به‌عنوان طبقه‌های اصلی فعل‌ها در نظر گرفته می‌شوند و طبقه‌های دیگر از آن‌ها مشتق می‌شوند. در جدول ۲ بازنمایی منطقی هر یک از فعل‌های مذکور مشاهده می‌شود.

جدول ۲: ساخت منطقی فعل‌ها براساس نوع عمل

Table 2: Logical Structure of Verbs Based on Aktionsart

نوع عمل	ساخت منطقی
ایستا	predicate' (x) یا (x, y)
فعالیت‌محور	do' (x, [predicate' (x) یا (x,y)])
حصولی	INGR predicate' (x) یا (x, y), INGR do' (x, [predicate' (x) یا (x, y)])
تکبار	SEML predicate' (x) یا (x, y) SEML do' (x, [predicate' (x) یا (x,y)])
پایان‌محور	BECOME predicate' (x) یا (x, y), یا BECOME do' (x, [predicate' (x) یا (x,y)])
فعالیت‌محور پایان‌محور	do' (x, [predicate' 1 & INGR predicate' 2(z,x) (y) (x,(y))])
نسبیتی	α CAUSE β, هر نوع ساخت منطقی: α, β

در ساخت منطقی، هریک از موضوع‌های فعل دارای نقش‌های معنایی هستند که در سه سطح تعریف می‌شوند. نخست آنچه که نقش‌های معنایی فعل - ویژه^۸ نامیده می‌شود مانند: دونده، کشنده، شنونده و غیره. سطح بعدی روابط پذیرنده^۹ هستند که تعمیم‌های معنایی مربوط به نقش‌های فعل - ویژه هستند که از آن دسته می‌توان به اثرگذار^{۱۰}، ابزار^{۱۱}، تجربه‌گر^{۱۲}، پذیرنده^{۱۳}، اثرپذیر^{۱۴} اشاره کرد و در سطح سوم نیز نقش‌های معنایی تعمیم‌یافته یعنی «فرانقش‌های معنایی»^{۱۵} کنش‌گر^{۱۶} و کنش‌پذیر^{۱۷} هستند که تعمیم‌های معنایی روابط پذیرنده هستند. کنش‌گر نمونه‌اعلای اثرگذار و کنش‌پذیر نمونه‌اعلای اثرپذیر است. در دستور نقش و ارجاع روابط پذیرنده در مدخل واژگانی فعل‌های ثبت نمی‌شوند، بلکه به‌لحاظ جایگاه‌های موضوع در ساخت منطقی فعل‌های ایستا و فعالیت‌محور تعریف می‌شوند. انواع روابط پذیرنده مبین جایگاه‌های موضوع در ساخت منطقی هستند و در شکل ۵ مشاهده می‌شوند

Arg. Of	1 st arg. Of	1 st arg. of	2 nd arg. of	Arg. of state
Do	do' (x, ...)	pred' (x, y)	pred' (x, y)	pred' (x)
کنش‌گر	تاثیرگذار	مکان	پذیرنده	کنش‌پذیر
	جابه‌جا کننده	ادراک‌کننده	محرک	موجودمند
	منتشرکننده	دریافت‌کننده	محتوا	
	اجراکننده	خواهنده	خواست	
	مصرف‌کننده	قضاوت‌کننده	قضاوت	
	خلق‌کننده	دارنده	دارایی	
	مشاهده‌کننده	تجربه‌کننده	احساس	
	استفاده‌کننده	شاخص‌گر	شاخص	
		متغیر	ارزش	
			اجرا	
			مخلوق	

شکل ۵: پیوستار برخی روابط پذیرنده بر مبنای جایگاه موضوع در ساخت منطقی

(Van valin, 2005, p. 58)

Figure 5: Thematic Relations Continuum in Terms of Logical Structure Argument Positions (Van valin, 2005, p. 58)

سلسله‌مراتب معنایی در شکل ۲ براساس عواملی تعیین می‌شوند که خود نیز دارای

سلسله‌مراتبی هستند:

۹. سلسله‌مراتب زمانی: مراحل یک رویداد واحد < رویدادهای هم‌زمان < رویدادهای متوالی < رویدادهای (به لحاظ زمانی) نامشخص
۱۰. سلسله‌مراتب سببی: فیزیکی^{۶۸} < زبانی < فروم‌مشخصه^{۶۹} < قابل استنباط^{۷۰}.
۱۱. حالت ذهنی مشارک: قصد/ نیت < ادراک < باور < آگاهی.
۱۲. لزوم اشتراک مشارک: بله < خیر.

هر یک از موارد ۹ تا ۱۲ به ابعاد مختلف معنایی رویداد یا کنش‌هایی اشاره دارند که توسط یک ساخت مرکب بیان می‌شوند. برای مثال مورد ۹ به مؤلفه زمانی در ساخت‌های مرکب اشاره دارد، اینکه رویدادها در یک ساخت مرکب دارای تقدم یا تأخر زمانی هستند یا آن‌ها مبین یک رویداد واحدند که در یک زمان به وقوع می‌پیوندند یا نقطه زمانی در آن‌ها نامشخص است. مورد (۱۰) پیرامون ساخت‌های سببی مطرح است، به این معنا که سبب‌ساز با ابزارهای زبانی کنشی را بر سبب‌پذیر تحمیل کرده یا به صورت فیزیکی او را وادار به انجام کار یا تغییر حالتی کرده است. منظور از فروم‌مشخصگی آن است که ابزار سبب‌سازی (کلامی یا فیزیکی) مشخص نیست، مانند مثال (۱۳).

۱۳. علی باعث مرگ رضا شد.

از ویژگی‌های یک محمول آن است که می‌تواند مبین حالت ذهنی مشارک باشد، یعنی محمول اصلی قصد، ادراک، باور یا آگاهی نسبت به رویداد یا کنش درگیر آن را بیان می‌کند. لزوم اشتراک مشارکین نیز در ساخت‌های مرح است که در آن‌ها سازه‌های تشکیل‌دهنده یک ساخت مرکب می‌توانند با هم دارای موضوع مشترک باشند یا نباشند که این مسئله نیز بستگی به میزان هم‌بستگی معنایی ساخت‌ها دارد. در ساخت‌های هم‌بسته‌تر اشتراک موضوعی امری بدیهی است.

۴. تجزیه و تحلیل داده‌ها

در بخش حاضر نخست به دسته‌بندی انواع ساخت‌هایی می‌پردازیم که در آن‌ها فعل خواستن حضور دارد و در ادامه به بحث و بررسی معنایی و نحوی هر یک از ساخت‌های مذکور خواهیم پرداخت.

پس از بررسی اولیه داده‌ها چنین محرز شد که فعل خواستن در زبان فارسی دارای کاربرد سه‌گانه است به گونه‌ای که؛ به‌عنوان ۱. محمول واژگانی؛ ۲. محمول واژگانی - وجهیت‌نما (عملگر مبین وجهیت اراده)؛ ۳. عملگر زمان (نشانگر آینده) استفاده می‌شود. در ادامه هر یک از موارد مذکور به صورت مبسوط توضیح داده خواهند شد.

فعل خواستن در برخی ساخت‌ها در نقش یک محمول واژگانی ظاهر می‌شود، در این حالت در جایگاه متمم آن یک گروه ارجاعی (اسمی) جای می‌گیرد، مانند بازیکن جدید و نایب قهرمانی نیم فصل، ابومازن در مثال‌های (۱۴) تا (۱۶):

۱۴. بلاژیچ بازیکن جدید نمی‌خواهد.

۱۵. پیکان نایب قهرمانی نیم فصل را می‌خواهد.

۱۶. آمریکایی‌ها/ابومازن را می‌خواهند.

البته باید در نظر داشت که در این گونه ساخت‌ها نیز نمی‌توان چنین بیان کرد که متمم فعل «خواستن» از نوع فیزیکی یا به عبارتی بهتر یک مقوله ارجاعی است. همان‌گونه که دیکسون (1995, p. 177) مطرح می‌کند، فعل خواستن به‌عنوان یک فعل ثانویه دارای یک بند متممی نهفته است، اگر چه فعل آن محذوف است. بدیهی است که حذف فعل به اقتضای روابط کاربردشناختی است و به این بستگی دارد که مخاطب بتواند آن را بازیابی کند. به همین جهت هر یک از مثال‌های (۱۴) تا (۱۶) می‌توانند به ترتیب دارای صورت‌های (۱۷) تا (۱۹) باشند:

۱۷. بلاژیچ قرارداد بستن با/ خرید بازیکن جدید نمی‌خواهد.

۱۸. پیکان به دست آوردن/ رسیدن به قهرمانی نیم فصل را می‌خواهد.

۱۹. آمریکایی‌ها دستگیر کردن/ تحویل دادن ابومازن را می‌خواهند.

اگر متمم فعل «خواستن» رویداد یا کنش باشد، در این صورت فعل خواستن از ماهیت واژگانی خود به سوی دستوری‌شدگی میل می‌کند و این بدان معناست که بار اصلی معنای گزاره بر عهده فعل دیگر است که رویداد اصلی را رمزگذاری می‌کند. در این صورت فعل خواستن در طبقه محمول‌های روان - کنش^{۱۱} جای می‌گیرد. همان‌گونه که ون ولین (2005) نیز بیان می‌کند، محمول‌های روان - کنش حالت ذهنی گوینده را نسبت به وقوع کنش یا رویداد نشان می‌دهند. به عبارتی دقیق‌تر فعل روان - کنش در یک ساخت، مبین گزاره‌ای مجزا نیست و

به قول داوری و نغزگوی کهن (۱۳۹۵) «تنها مفاهیم ذهنی‌شده از سوی گوینده را به گزاره اضافه می‌کند. مفاهیمی که بر مبنای پندار گوینده درخصوص وقوع یک رویداد یا به عرصه وجود می‌گذارند». براساس همین مشخصه‌ها نیز ماهیت فعل خواستن به‌عنوان یک محمول واژگانی به سمت فعل وجهی^{۷۲} سوق پیدا می‌کند.

۲۴ - الف) تنها مرد خیاطی که می‌خواست نشان دهد علاوه بر تبحر در خیاطی، ویژگی‌های دیگری هم دارد.

ب) هرگاه می‌خواستیم بازی کنیم، به خانه هاشمیان می‌رفتیم.

پ) من می‌خواهم بگویم که آقایان، اصلاح‌طلبی را درست ترجمه نکردند.

گفته شد محمول‌های روان - کنش وضعیت ذهنی یک مشارک را نسبت به وقوع رویداد یا کنش نشان می‌دهند و به قول گرو (2004, p. 219) خود - محور^{۷۳} هستند. نکته‌ای که در مورد محمول‌های روان - کنش وجود دارد و توسط ون ولین (2005) و گرو (2004) نیز به درستی بیان می‌شود آن است که در صورتی که در ساخت‌های مذکور دو مشارک در رویداد یا کنش درگیر شوند مفهوم محمول از روان - کنش به «نگرش گزاره‌ای»^{۷۴} تبدیل می‌شود. به عبارتی ساخت از خود - محور به دگر - محور^{۷۵} تبدیل می‌شود و در این صورت مشارک (گوینده) در مرکز اصلی^{۷۶}، نگرش یا باور خود را نسبت به رویدادی که مشارک دیگر انجام می‌دهد اعلام می‌دارد، مانند مثال‌های (۲۵).

۲۵ - الف) می‌خواستم برادرم کار شرافت‌مندان‌های داشته باشد.

ب) آمریکا نمی‌خواهد دبیر کل سازمان ملل فرد قدرتمندی باشد.

ج) مدیر می‌خواهد همه به قانون پای‌بند باشند.

یکی دیگر از کاربردهای فعل خواستن در ساخت‌های سببی امری/ درخواستی^{۷۷} است و دارای میزان وقوع بسیار بالایی (حدود ۴۳ درصد) در پیکره مورد بررسی است. در دستور نقش و ارجاع مفهوم سببیت به‌طور کلی براساس دو مشخصه زبانی و غیرزبانی (فیزیکی) بودن رویداد سببی تقسیم‌بندی می‌شود. بر این اساس ساخت‌های سببی که در آن‌ها سبب‌ساز با ابزار زبانی/ کلامی موجب انجام کنش یا رویداد یا تغییر وضعیتی توسط سبب‌پذیر می‌شود، سببی امری نام گرفته می‌شود. این تمایز نیز در بسیاری از پژوهش‌ها نیز به چشم می‌خورد و

در واقع سببی‌های امری شامل فعل‌های درخواستی^{۷۸}، دستوری، اجازه‌ای^{۷۹} و غیره می‌شوند و در بردارنده اطلاعات مربوط به نوع کنش منظوری هستند (مانند امر کردن، دستور دادن، درخواست کردن یا محمول‌های بیانی مانند گفتن). در این کاربرد، ساخت التزامی به‌عنوان متمم در جایگاه موضوع مرکزی فعل خواستن (به‌عنوان محمول متمم‌خواه^{۸۰}) جای می‌گیرد، مانند مثال‌های (۲۶):

۲۶ - الف) مرد مسلح از ناخدای کشتی خواسته تا کشتی خود را به سوی مراکش هدایت کند.

ب) معاون راهنمایی و رانندگی ناحیه انتظامی سمنان از رانندگان خواست تا با هوشیاری کامل و سرعت مطمئن رانندگی کنند.

ج) از شورای امنیت می‌خواهیم خیلی فوری ناظرانی را به منطقه اعزام کند.

همان‌گونه که در مثال‌ها نیز مشهود است، ساخت‌های سببی با فعل خواستن می‌توانند با متمم‌نمای «که» و «تا» یا بدون متمم‌نما ظاهر شوند و همچنین در این ساخت‌ها موضوع نحوی ترجیحی^{۸۱} محمول اصلی متفاوت از محمول وابسته است^{۸۲}. در تمامی مثال‌های مربوط به کاربرد واژگانی - وجهیت‌نمایی فعل خواستن، ساختی که در جایگاه موضوعی آن قرار می‌گیرد ساختی با محمول التزامی است. وجه التزامی در زبان فارسی مبین ناخودایستایی فعل است (ایزدی و راسخ‌مهند، ۱۳۹۶) که در مقایسه با جمله خبری از امکانات تصریفی کم‌تری برخوردار هستند، هرچند که به جهت محتوای معنایی کامل هستند (Noonan, 2007). بنابراین محمول‌های التزامی اگرچه دارای محتوای واژگانی کامل هستند، اما برای بازنمایی مشخصه‌های دستوری خود مانند زمان به ساخت اصلی (در این‌جا محمول خواستن) متکی هستند و در نتیجه نمی‌توان آن‌ها را سازه‌ای بندی در نظر گرفت، زیرا عملگر زمان دستوری در سطح بند مطرح می‌شود و به همین دلیل ساخت التزامی به جهت نحوی یک مرکز در نظر گرفته می‌شود.

پژوهش حاضر نشان می‌دهد که کم‌ترین میزان وقوع (حدود ۷ درصد) فعل خواستن، مربوط به کاربرد آن در نقش فعل کمکی آینده است (۲۷) و این همسو با یافته‌های ماهوتیان (1997) و غفارثمر و باتیا^{۸۳} (2017) است. این ساختار عمدتاً در سبک رسمی و نوشتاری کاربرد دارد و در گفتار عادی و محاوره‌ای از ساخت حال برای بیان آینده استفاده می‌شود.

فعل اصلی که پس از فعل کمکی *خواستن* ظاهر می‌شود نیز فعلی ناخودایستاست که برای بازنمایی مشخصه‌های دستوری خود به فعل کمکی (*خواستن*) وابسته است.

۲۷ - الف) به ناچار از سازمان‌های جهانی کمک خواهیم خواست.

ب) احتمالاً هواداران واقعی کوچک سازی دولت آنگاه خواهند گفت، برنامه‌هایی را که شما پیشنهاد دادید ما اجرا می‌کنیم.

پ) اگر نتوانستیم کنار خواهیم رفت و ملت خود، راهش را ادامه خواهد داد.

۱.۴. بازنمایی منطقی فعل *خواستن*

فعل *خواستن* در ساختی مانند *خواهم گفت*، در مقام یک فعل کمکی دارای بازنمایی منطقی (28) است:

$TNS_{FUT} < goftan' (1_{sg})_{28}$

همچنین این فعل کمکی می‌تواند بازنمای نمود کامل نیز باشد (معزی‌پور، ۱۳۹۹):

$TNS_{PRS} < ASP_{PERFECTIVE} < goftan' (1_{sg})_{29}$

ساخت منطقی محمول‌های روان - کنش به‌طور کلی به صورت (30) است.

$mental.disposition' (x, [LS \dots x \dots])_{30}$

برای مثال (۳۱) به‌عنوان محمول‌های روان - کنش، ساخت‌های منطقی (32) مفروض است.

۳۱. می‌خواهم به فعالیت دیگری بپردازم.

$do' (1_{Si}, [xustan' (1_{Si}, [pardaxtan' (y_i, fa'aliat digar)])])_{32}$

ساخت‌های سببی امری دارای ساخت منطقی کلی (33) هستند:

$[do' (x, [say' (x, y)])] CAUSE [mental.disposition' (y, [LS \dots y \dots])_{33}$

همان‌گونه که در این ساخت منطقی مشاهده می‌شود، در این نوع ساخت‌ها سبب‌ساز در

قالب یک فعل بیانی (*say*) درخواست/ تقاضا/ امر/ اجازه خود را بیان می‌کند و باعث می‌شود

سبب‌پذیر کنشی را انجام دهد یا پذیرای حالتی شود و این نیز بستگی به شرایط ایجادشده در

ذهن سبب‌پذیر دارد (*mental disposition*). برای نمونه مثال (۳۴) به‌عنوان یک ساخت سببی

امرئ دارای بازنمایی منطقی (35) است:

۳۴ - این ژنرال از یک از طالبان خواسته است تا جنگ را کنار بگذارد.

$[do' (x, [xustan' (general, taleban)])] CAUSE [paziroftan' (y, [kenar -35$

gozaštan' (taleban, jang)]]

ساخت منطقی محمول‌های نگرش گزاره‌ای نیز به صورت کلی (36) است:

BELIEVE'((x,) [LS])₃₆

همان‌گونه که مشاهده می‌شود، در این ساخت‌های گوینده باور/ اعتقاد کلی خود را نسبت به انجام یک رویداد توسط مشارک دیگر بیان می‌دارد. برای نمونه در جمله (۳۷)، فعل خواستن به عنوان یک محمول نگرش گزاره‌ای ظاهر می‌شود که باور کلی گوینده بیان می‌کند:

۳۷. می‌خواستم همه از من بترسند.

[believe' (y, [xastan' (1_{sg}))] CAUSE [tarsidan' (hame, 1_{sg})]-38

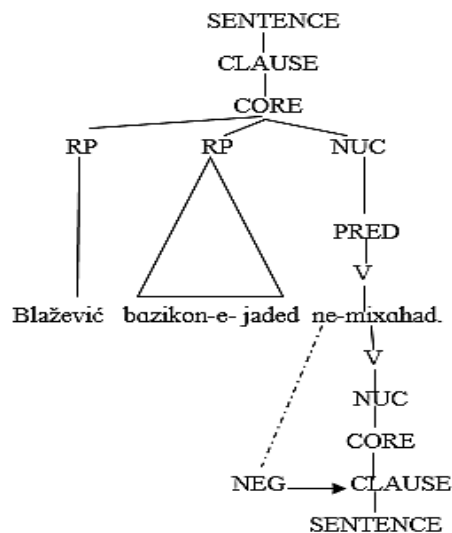
همان‌گونه که در بازنمایی منطقی محمول‌های روان - کنش و سببی امری مشاهده می‌شود، این محمول‌ها در جایگاه متمم خود پذیرای یک بند هستند که در رابطه ناهم‌پایگی با آن‌ها به سر می‌برد. اما در بخش‌های بعد مشاهده می‌شود که این محمول‌ها در رابطه هم‌وابستگی با ساخت وابسته خود به سر می‌برند. در اینجا یک ناهماهنگی در سطح نحو و معناشناسی پدید می‌آید به این صورت که؛ در سطح معنایی هر یک از این دو محمول دارای یک موضوع معنایی هستند و طبیعتاً در سطح نحو نیز باید به صورت موضوع مستقیم مرکز بروز پیدا کند، اما همان‌گونه که مشاهده خواهد شد، در این ساخت‌ها در قالب دو مرکز مجزا اما وابسته ظاهر می‌شوند.

۲-۴. بازنمایی نحوی انواع فعل خواستن

بازنمایی نحوی ساخت‌ها در دستور نقش و ارجاع شامل فراقن‌های سازه‌ای و عملگر می‌شود. همان‌گونه که در بخش (۲) نیز بیان شد، در ساخت لایه‌ای بند هر یک از لایه‌های دارای عملگر(های) خاص خود هستند. از طرفی نیز در خصوص ساخت‌های مرکب در دستور نقش و ارجاع نوع سطوح الحاق و روابط پیوندی مد نظر هستند. بدین صورت که می‌توان از التقای هسته‌ها به الحاق هسته‌ای، از التقای مرکزها به الحاق مرکزی و از التقای بندها به الحاق بندی رسید. نوع پیوند در انواع الحاق نیز می‌تواند به صورت هم‌پایگی، هم‌وابستگی و ناهم‌پایگی باشد. رابطه هم‌پایگی شامل کنار هم قرارگیری دو سازه متجانس است که در آن‌ها هر سازه می‌تواند عملگرهای خاص خود را داشته باشد. در ناهم‌پایگی درونه‌گیری یک واحد در واحد اصلی وجود دارد که در آن واحد وابسته می‌تواند موضوع مستقیم مرکز باشد (ناهم‌پایگی دختر) یا اطلاعات حاشیه‌ای را به ساخت اضافه کند (ناهم‌پایگی افزوده) و می‌تواند با مرکز

اصلی اشتراک عملگر داشته یا نداشته باشد. در هم‌وابستگی نیز دو واحد متجانس کنار هم قرار می‌گیرند، اما الزاماً دارای عملگر مشترک هستند. براساس مطالب بیان‌شده به تحلیل نحوی داده‌ها می‌پردازیم.

مثال (۳۹) نمونه‌ای از کاربرد *خواستن* به‌عنوان یک محمول واژگانی است و فرافکن نحوی آن نیز در شکل (۶) نشان داده شده است، در این ساخت، *بازیکن جدید* موضوع مستقیم مرکز است. ۳۹. بلازویچ بازیکن جدید نمی‌خواهد.

شکل ۶: فرافکن سازه‌ای و عملگر جمله (۳۹)

Figure 6: Operator and Constituent Projection of Example (39)

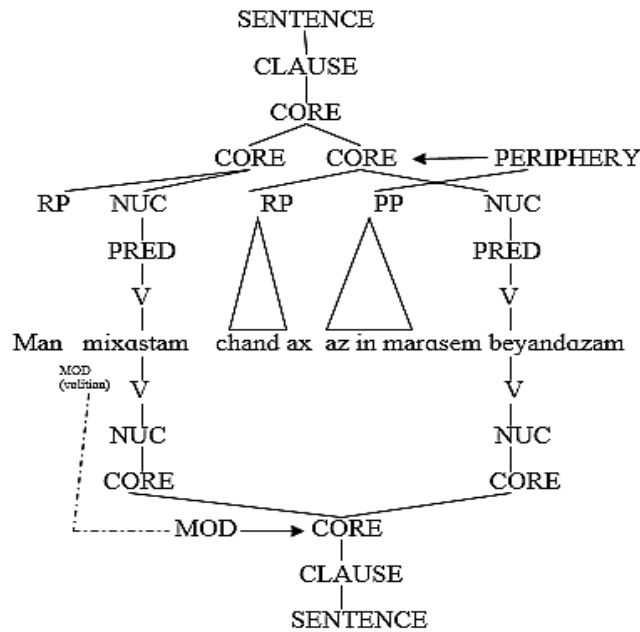
شکل (۶)، فرافکن نحوی و سازه‌ای فعل *خواستن* با متمم اسمی را در مثال‌های نظیر (۳۹) نشان می‌دهد. گاهی نیز متمم فعل *خواستن* بند موصولی است که در دستور نقش و ارجاع گروه اسمی سنگین محسوب می‌شود (برای آگاهی از چگونگی بازنمایی بندهای موصولی در زبان فارسی براساس دستور نقش و ارجاع ر.ک حق‌بین و اسدی، ۱۳۹۱).

۴۰. ملت آگاه و شریف ایران مجلسی می‌خواهد که نه تابع دولت باشد و نه مزاحم دولت.

۴۱. ما مجلسی می‌خواهیم که نقد و انتقاد از دولت را از موضع دوستانه و برادرانه بیان کند.

اگرچه در برخی پژوهش‌ها فعل *خواستن* در مثال‌های نظیر (۲۴ و ۲۵) به‌عنوان یک فعل وجهیت‌نمای اراده معرفی می‌شود، اما باید گفت که نمی‌توان نقش آن را تا حد یک عملگر دستوری (وجهیت‌نما) تقلیل داد، چراکه از این فعل هنوز معنای *خواستن* یا *در طلب چیزی بودن* مستفاد می‌شود. بنابراین در پژوهش حاضر درخصوص ساخت‌های (۲۴) قائل به وجود دو مرکز هستیم که یکی فعل *خواستن* را به‌عنوان هستهٔ محمولی در خود دارد و دیگری دربردارندهٔ فعلی است که رویداد اصلی را رمزگذاری می‌کند. از طرفی نیز فعل *خواستن* علاوه بر معنای واژگانی خود افاده وجهیت اراده نیز می‌نماید و در نتیجه به‌عنوان عملگر وجهیت در سطح مرکز مطرح می‌شود. در این ساخت‌ها به‌جهت وجود الزام عملگر مشترک (وجهیت) قائل به وجود پیوند هموابستگی هستیم. در همین راستا شکل (۷)، بازنمایی نحوی و سازه‌ای مثال (۴۲) را نشان می‌دهد که در آن فعل *خواستن* دارای نقش محمول روان - کنش است.

۴۲. من می‌خواستم چند از این مراسم بیندازم و سریع به مجلس بروم.

شکل ۷: هموابستگی مرکزی در ساخت‌های روان - کنش

Figure 7: Core Cosubordination in Psych - action Constructions

در خصوص کاربرد امری/درخواستی فعل *خواستن* نیز نکات عنوان شده صادق است و در این نوع ساخت‌ها نیز هر دو مرکز به جهت اشتراک عملگر وجهیت درخواستی با هم در پیوند هم‌وابستگی به سر می‌برند.

بر اساس دستور نقش و ارجاع در سطح مرکز می‌توان قائل به وجود چهار عملگر جهت‌نما (مشارک - محور)، کمیت‌نمای رویداد، نفی محدود و وجهیت بود. عملگر جهت‌نما به نشان‌گرهایی در زبان اشاره دارد که جهت حرکت مشارک را نشان می‌دهند و کمیت‌نماهای رویداد به نشان‌گرهایی اطلاق می‌شود که به دفعات یا کمیت کنش/ رویداد انجام‌شده اشاره دارند. برای نمونه ون ولین چنین بیان می‌کند که وجود عملگر کمیت‌نمای رویداد *ad* در جمله (43) از زبان امله^{۸۴} مبین آن است که فعل *bel* دارای چندین کنش است (They went in all directions) و فقدان عملگر مذکور به معنای آن است که تنها یک کنش صورت گرفته است (they went).

ein. - ad - Age bel - 43

3plREMPST - DSTR - 3pl go

'They went in all directions.' (Van valin, 2005, p. 11)

مشاهدات مؤید آن است که زبان فارسی فاقد دو عملگر نخست باشد و تنها می‌توان پیرامون دو عملگر اخیر در زبان فارسی بحث کرد. در خصوص عملگر نفی در سطح مرکز باید گفت که وجود عملگر نفی در مرکز اصلی (نمی‌خواهد) منجر به نفی کل گزاره می‌شود (۴۴) و وجود عملگر نفی در مرکز وابسته تنها بر همان مرکز سیطره دارد و به عبارتی دقیق‌تر دارای سیطره محدود است و تنها به نفی رویداد در مرکز وابسته منجر می‌شود (جبهه‌گیری نکردن) و کل گزاره را نفی نمی‌کند (۴۵).

۴۴. نمی‌خواهد نسبت به اتهامات وارد شده جبهه‌گیری کند.

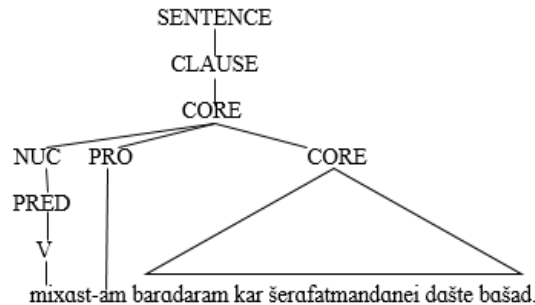
۴۵. می‌خواهد نسبت به اتهامات وارد شده جبهه‌گیری نکند.

بنابراین نفی در مرکز اصلی عملگربندی محسوب می‌شود و عملگر مرکز وابسته عملگر مرکزی است و این دو مرکز نمی‌توانند دارای اشتراک عملگر نفی باشند. پس تنها می‌توان قائل به وجود الزام اشتراک عملگر وجهیت در این ساخت‌ها بود.

فعل *خواستن* به‌عنوان محمول نگرش گزاره‌ای در جایگاه متمم خود یک ساخت التزامی

می‌پذیرد. در این حالت ساخت التزامی به‌عنوان مرکز وابسته فاقد اشتراک موضوعی با مرکز اصلی است و در یک اتصال متقارن به مرکز اصلی می‌پیوندد و در رابطه ناهم‌پایگی دختر با مرکز اصلی است. برای نمونه ساخت (۴۶) با محمول نگرش گزاره‌ای دارای بازنمایی نحوی (۸) است.

۴۶. می‌خواستم برادرم کار شرافت‌مندانه‌ای داشته باشد.

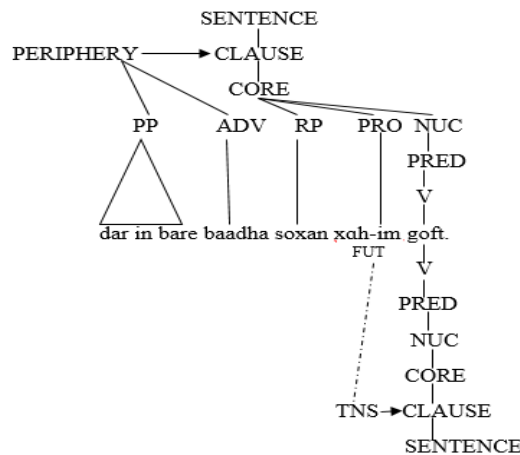

شکل ۸: ناهم‌پایگی مرکزی در ساخت نگرش گزاره‌ای

Figure 8: Core Subordination in Propositional Attitude Construction

در مثال‌های (۲۷) فعل خواستن مقوله دستوری زمان را به ساخت اضافه می‌کند و در نتیجه تنها نمود عملگری دارد و می‌توان نقش آن را مشابه فعل *will* در زبان انگلیسی دانست و پس از آن فعل به‌صورت مصدر ظاهر می‌شود. در جمله (۴۷) فعل خواستن به‌عنوان عملگر زمان استفاده شده و فرافکن نحوی آن به صورت شکل (۹) است.

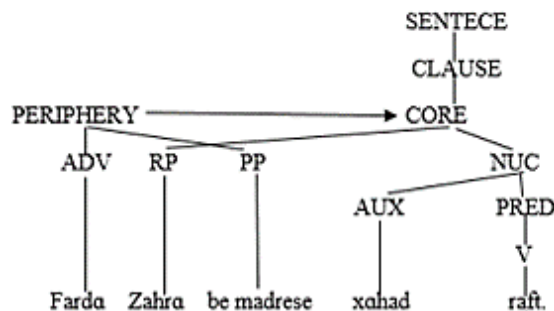
۴۷. در این باره بعدها سخن خواهیم گفت.

شکل ۹: فرافکن عملگر در جمله (۴۷)

Figure 9: Operator Projection in Sentence (47)

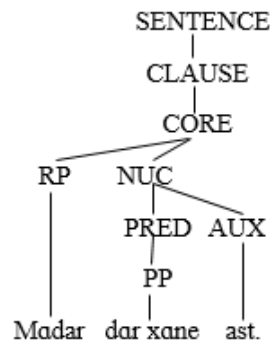
نجفی و رحیمیان (۱۴۰۰) و معزی‌پور (۱۳۹۹) در بازنمایی نحوی فعل *خواستن*، آن را به‌عنوان فعل کمکی معرفی می‌کنند که از گره مسلط هسته منشعب می‌شود. به عبارتی دقیق‌تر ایشان ساختی مانند *خواهد رفت* را یک هسته مرکب می‌دانند که در آن فعل کمکی با فعل اصلی یک محمول مرکب تشکیل می‌دهند:

شکل ۱۰: بازنمایی نحوی *خواستن* به‌عنوان فعل کمکی (نجفی و رحیمیان، ۱۴۰۰)

Figure 10: Syntactic Representation of *xastan* as an Auxiliary Verb (Najafi & Rahimian, 2022)

به نظر می‌رسد چنین تحلیلی درخصوص فعل کمکی خواستن دچار اشکال باشد، زیرا این فعل در کاربرد آینده تنها نقش عملگری دارد که مبین زمان یا حتی نمود ساخت است و در نتیجه تنها نقش کمکی می‌توان برای آن قائل شد. باید گفته شود فعل کمکی زمانی می‌تواند علاوه بر نقش عملگری، در یک ساخت به‌عنوان بخشی از هسته مرکب شرکت کند که جنس یا مقوله هسته محمولی از نوع فعل نباشد و فعل کمکی برای ایجاد ویژگی اسناد به ساخت حاضر شود، یعنی فعل‌های اسنادی مانند *است*، *بود*، *شد*، *گشت*، *گردید* که در ساخت‌های اسنادی شرکت دارند (شکل ۱۱) و محمول اصلی در این ساخت‌ها مسند (صفت، اسم، گروه حرف اضافه) است. نکته مذکور نیز توسط ون ولین (2005, p. 42) بیان شده است. در همین راستا می‌توان اذعان داشت فعل کمکی در ساخت‌هایی مانند *رفته است*، *رفته باشم*، *رفته بودم* با محمولی که صفت مفعولی است تشکیل هسته مرکب می‌دهد.

شکل ۱۱: بازنمایی نحوی ساخت اسنادی

Figure 11: Syntactic Representation of Copular Construction

۳-۴. سلسله‌مراتب معنایی

در بخش (۲) چنین بیان شد که سلسله‌مراتب معنایی خود براساس چهار مؤلفه معنایی شکل گرفته است که به صورت پیوستار ارائه می‌شوند. در این بخش انواع روابط معنایی در ساخت‌ها براساس این چهار مؤلفه بررسی می‌شوند. بدیهی است ساخت‌هایی که دارای روابط معنایی عمیق‌تری هستند، در مؤلفه مورد نظر در جایگاه‌های بالاتر قرار می‌گیرند و بالعکس.

سلسله‌مراتب حالت ذهنی مشارک: قصد < ادراک < اعتقاد < دانش
 سلسله‌مراتب سببی: فیزیکی < زبانی < فروم‌مشخصه < قابل استنباط
 سلسله‌مراتب زمانی: مراحل مربوط به یک رویداد واحد < رویدادهای هم‌زمان <
 رویدادهای متوالی < (زمان) نامشخص
 سلسله‌مراتب لزوم اشتراک مشارکین: بله < خیر

مادامی که فعل خواستن به‌عنوان یک محمول روان - کنش یا نگرش گزاره‌ای استفاده شود، سلسله‌مراتب حالت ذهنی مشارک مد نظر است که به موجب آن در ساخت‌های روان - کنش بالاترین جایگاه یعنی قصد/خواست مشارک پیرامون رویداد انتخاب می‌شود و در ساخت‌های نگرش گزاره‌ای جایگاه سوم یعنی اعتقاد/باور مشارک نسبت به انجام کنش توسط مشارک دیگر. در کاربرد امری/درخواستی آن نیز سلسله‌مراتب سببی مورد نظر است که به موجب آن جایگاه زبانی انتخاب می‌شود، چراکه در ساخت‌های امری کنش‌گر با ابزار زبانی کنش‌پذیر را متقاعد به انجام کنش یا تغییر حالت می‌کرد. در ساخت‌های روان - کنش و امری نیز سلسله‌مراتب لزوم اشتراک مشارکین مطرح است که بر مبنای آن هر دو ساخت دارای الزام اشتراک مشارک می‌باشند. درخصوص سلسله‌مراتب زمانی نیز از آن‌جا که هیچ‌یک از ساخت‌ها به صورت یک رویداد واحد رمزگذاری نمی‌شوند می‌توانند در هر یک از جایگاه‌های متعاقب قرار گیرند.

۵. نتیجه

در پژوهش حاضر تلاش شد تا انواع کاربردهای فعل *خواستن* در زبان فارسی در پیکره همشهری ۲ براساس دستور نقش و ارجاع مورد بحث و بررسی قرار گیرند. براساس معناشناسی محمول *خواستن* در انواع ساخت‌ها، وجود سه نوع سه نوع رابطه معنایی روان - کنش، سببی امری و نگرش گزاره‌ای را معتبر دانستیم. بررسی داده‌ها نشان می‌دهد که ساخت‌های روان - کنش و سببی امری در بُعد نحوی براساس رابطه الحاق - پیوند دارای رابطه هموابستگی مرکزی، و ساخت‌های نگرش گزاره‌ای دارای رابطه ناهم‌پایگی مرکزی دختر هستند. به علاوه فعل *خواستن* دارای نقش دستوری است و به همین جهت نقش عملگر دارد و این عملگر به‌عنوان فعل کمکی مطرح می‌شود که مبین زمان دستوری آینده و همچنین نمود کامل

است. در سلسله‌مراتب میان‌بندی همان‌گونه که در شکل (۱۲) نیز مشاهده می‌شود، ساخت‌های مورد بررسی به ترتیب به صورت روان - کنش < سببی امری > نگرش گزاره‌ای در سلسله‌مراتب جای می‌گیرند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که توالی مذکور در سلسله‌مراتب معتبر است و داده‌های زبان فارسی درخصوص ساخت‌های مربوط به فعل *خواستن* تأییدی بر تصویرگونگی موجود در سلسله‌مراتب هستند.

شکل ۱۲: بازنمایی‌های مختلف فعل *خواستن* در سلسله‌مراتب روابط میان‌بندی

Figure 12: Different Representations of *xastan* Verb in Interclausal Relations Hierarchy

علائم اختصاری

ADV	Adverb
ASP	Aspect
AUX	Auxiliary
DSTR	Distributive
FUT	Future
ING	Ingressive
LS	Logical Structure
MOD	Modality
NEG	Negation
NUC	Nucleus
PL	Plural
PP	Prepositional Phrase
PRED	Predicate
PRO	Pronoun
PRS	Present
RP	Referential Phrase
REMPST	Remote Past
SG	Singular
TNS	Tense
V	Verb

۶. پی‌نوشت‌ها

1. causative	29. juncture-nexus relations	59. thematic relations
2. causer	30. nuclear juncture	60. agent
3. causee	31. core juncture	61. instrument
4. role and reference grammar	32. clausal juncture	62. experiencer
5. interclausal relations hierarchy	33. coordination	63. theme
6. iconicity	34. subordination	64. patient
7. secondary verbs	35. cosubordination	65. semantic macro-roles
8. primary verbs	36. operators	66. actor
9. modal verbs	37. daughter subordination	67. undergoer
10. complex predicate	38. ad-subordination	68. physical
11. complement-taking	39. tense	69. underspecified
12. desiderative	40. aspect	70. inferred
13. intention	41. negation	71. psych-action predicates
	42. modality	72. modal
	43. status	73. self-oriented

14. modality of volition	44. illocutionary force	74. propositional attitude
15. periphrastic future	45. mood	75. other-oriented
16. Mahootian, Sh	46. directional	76. matrix core
17. panchronic	47. evidential	77. jussive
18. Lenepveu, A	48. event quantification	78. request
19. Jahani, C	49. Aktionsart	79. permissive
20. Ghafar Samar & Bhatia	50. Vendler, Z	80. complement-taking predicate
21. layered structure of the clause	51. state	81. privileged syntactic argument: PSA
22. nucleus	52. achievement	۸۲. موضوع نحوی ترجیحی در دستور نقش و ارجاع مفهومی برابر با فاعل است.
23. predicate	53. accomplishment	
24. core	54. activity	
25. periphery	55. Semelfactive	
26. modifier	56. active accomplishment	
27. adjunct	57. lexical decomposition	
28. non-argument	58. verb-specific	83. Ghafar Samar & Bhatia
		84. Amele

۷. منابع

- انوشه، م. (۱۳۹۸). نمود دستوری در ساخت فعل‌های پیاپی در زبان فارسی: رویکردی کمینه‌گرا. *پژوهش‌های زبانی*، ۱(۱۱)، ۷۳ - ۹۱.
- ایزدی، ا. و راسخ‌مهند، م. (۱۳۹۶). میزان وابستگی نحوی و معنایی بندهای متممی در زبان فارسی. *پژوهش‌های زبان‌شناسی*، ۹(۱۷)، ۱۷ - ۴۲.
- حقیبین، ف. و اسدی، ه. (۱۳۹۳). بررسی ساخت بند موصولی زبان فارسی بر مبنای نظریه نقش و ارجاع. *پژوهش‌های زبانی*، ۵(۲)، ۲۱ - ۴۰.
- داوری، ش. و نغزگوی‌کهن، م. (۱۳۹۵). از اراده تا آینده: دستوری‌شدگی «زمان آینده» در فارسی. *زبان‌شناخت*، ۷(۱۳)، ۵۹ - ۸۷.
- سبزواری، م. (۱۳۸۳). «دستوری شدن» افعال کمکی فارسی نوین. *فرهنگ*، ۵۰، ۵۵ - ۸۲.
- معزی‌پور، ف. (۱۳۹۹). دستور نقش و ارجاع و دستوری‌شدگی شواهدی از معین‌شدگی در فارسی. *زبان‌شناسی و گویش‌های خراسان*، ۳، ۱۳۷ - ۱۸۸.
- میرزایی، آ. (۱۴۰۰). سلسله‌مراتب نقش‌های معنایی و روابط دستوری در زبان فارسی. *جستارهای زبانی*، ۶(۱۲)، ۵۶۷ - ۵۹۷.

- نجفی، پ.، و رحیمیان، ج. (۱۴۰۰). بازنمایی نحوی، معناشناسی و کاربردشناسی فعل‌های مجاور در زبان فارسی (تحلیلی بر مبنای دستور نقش و ارجاع). پژوهش‌های زبان‌شناسی، ۱۳ (۱)، ۱۳۳ - ۱۶۲.

References

- AleAhmad, A., Amiri, H., Darrudi, E., Rahgozar, M., & Oroumchian, F. (2009), "Hamshahri: A standard Persian text collection". *Knowledge - Based Systems*, 22(5), 382–387.
- Anosheh, M. (2019). Serial verb construction in Persian: a minimalist approach. *Journal of Researches in Linguistics*, 11(1), 73–91.
- Bruno, j. (2016). Complex predicates in Lithuanian. In Nolan, B & Diedrichsen, E, Argument Realisation, *Complex predicates and complex events* (pp. 137–167). John Benjamins Publishing Company.
- Corral Esteban, A. (2016). Multi-verb constructions in Cheyenne. In Nolan, B & Diedrichsen, E, Argument Realisation, *Complex Predicates and Complex Events* (pp. 137–167). Benjamins Publishing Company.
- Cristofaro, S. (2003). *Subordination*. Oxford University Press.
- Davari, S., & Naghzguy - Kohan, M. (2016). From volition to future: The grammaticalization of "future tense". *Language Studies*, 7(13), 59–87. [In Persian]
- Dixon, R.M.W. (2000). A typology of causatives: form, syntax and meaning. In R. M. W. Dixon & A. Aikhenvald, *Changing valency: Case studies in transitivity* (pp. 30–83). Cambridge University Press.
- Dixon, R.M.W. (2005). *A semantic approach to English grammar*. Oxford University Press.
- Dixon, R. M. W. (2012). *Basic linguistic theory*. Oxford University Press.
- Ghafar Samar, R., & Bhatia, T. (2017). The future of 'future': A Persian

perspective on grammaticalization of future marking. *Asia - Pacific Language Variation*, 3(2), 130–159.

- Guerrero Valenzuela, L. (2004). *The syntax–semantics interface in Yaqui complex sentences: A role and reference grammar analysis*: Ph.D. dissertation, University at Buffalo.
- Haghbin, F., & Asadi, H. (2015). A role and reference grammar analysis of relative clauses in Farsi. *Language Related Research*, 5(2), 21–41. [In Persian]
- Izadi, E., & Rasekhmahand, M. (2018). The rate of semantic and syntactic dependency of complement clauses in Persian. *Journal of Researches in Linguistics*, 9(2), 17–42. [In Persian]
- Jahani, C. (2008). Expressions of future in classical and new modern Persian. In S, Karimi, D, Stilo & V, Samiian (Eds), *Aspects of Iranian linguistics* (pp. 175 –153), Cambridge Scholars Publishing.
- Labutis, V. (2002). *Lietuvių kalbos sintaksė* (The syntax of Lithuanian). Vinliaus Universiteto Leidykla.
- Lenepveu - Hotz, A. (2010). Des verbes modaux persans et de l'évolution de leur construction entre les Xe et XVIe siècles [Persian modal verbs and the evolution of their construction between the 10th and 16th centuries]. *Studia Iranica* 39(1), 79 – 107.
- Mahootian, Shahrzad. (1997). *Persian*. Routledge.
- Mirzaei, A. (2022). Thematic and grammatical hierarchies in Persian language. *Language Related Research*, 12(6), 567–597
- Moezipour, F. (2020). Role and reference grammar and grammaticalization: A perspective from auxiliation in Persian. *Journal of Linguistics & Khorasan Dialects*, 12(1), 137–188. [in Persian]
- Najafi, P., & Rahimian, J. (2021). Syntactic, semantic, and pragmatic representations of adjacent verbs in Persian language: An analysis based on role

and reference grammar (RRG). *Journal of Researches in Linguistics*, 13(1), 133 – 162. [in Persian]

- Nolan, B. (2012). *The Structure of Modern Irish*. Equinox.
- Noonan, M. (2007). Complementation, In T. Shopen (Ed.), *Language typology and syntactic description* (pp. 52 - 150). Cambridge University Press.
- VanValin, R., & LaPolla, R. (1997). *Syntax: structure, meaning and function*. Cambridge University Press.
- VanValin, R. (2005). *Exploring the syntax - semantics interface*. Cambridge University Press.